

**Demokratiya, qancha salbiy tarafi bo'lsa ham,
baribir avtokratiyadan yaxshiroq**

Shohruh Obidjonovich Abdurasulov

Toshkent davlat yuridik universiteti

Jinoiy-odil sudlov fakulteti 2-kurs talabasi

E-mail: abdurasulovshohruh@gmail.com

Tel:998933228889

Annotatsiya: Mazkur maqolada demokratiyaning nima keragi bor? Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun an'anaviy avtokratiya yaxshiroq emasmi? kabi savollarga javob ochib beriladi. Jahon mamlakatlaridagi turli xil siyosiy tuzumlar misolida ko'rsatilib, demokratiyaga baho va talqinlarga qarama-qarshi o'laroq obyektiv baho beriladi.

Kalit so'zlar: Demokratiya, avtokratiya, iqtisodiy rivojlanish, vakillik, mustabid, tuzum, liberal demokratiya.

Аннотация: В чем смысл демократии в этой статье? Разве традиционное самодержавие не лучше для развивающихся стран? будут раскрыты ответы на такие вопросы, как На примере различных политических режимов в странах мира дается объективная оценка демократии в противовес оценке и интерпретациям.

Ключевые слова: Демократия, самодержавие, экономическое развитие, представительство, деспотизм, режим, либеральная демократия.

Abstract: What is the meaning of democracy in this article? Isn't traditional autocracy better for developing countries? The answers to such questions will be revealed, as using the example of various political regimes in the countries of the world, an objective assessment of democracy is given as opposed to assessment and interpretation.

Keywords: Democracy, autocracy, economic development, representation, despotism, regime, liberal democracy.

Insoniyat yaratilganidan beri o'zining huquqlarini amalga oshirish uchun harakat qilib kelgan. Insonlar o'z huquqlarini ta'minlay oladigan va himoya qilaoladigan mukammal tuzum yaratishga harakat qilib keldi. Hozirgi davrga kelib insoniyat butun tarixi davomida yaratgan tuzumlaridan eng mukammali demokratiya bo'lib turibdi. Lekin demokratiya ham mukammal emas. Hozirda dunyo kundan-kunga rivojlanib bormoqda. Balki ming yillar o'tib insoniyat demokratiyadan ham mukammal tuzumni yarata olar. Buni esa biz bilmaymiz. Lekin, hozirgi davrda ham ba'zi jamiyatlar borki avtokratiya demokratiyadan afzalroq degan fikrni olg'a surishadi. Insoniyatning kata qismi esa demokratiya har qanday avtokratiyadan ustun degan fikrni qo'llab quvvatlaydi. Biroq, demokratiya ustun bo'layotgan davrda ham dunyo davlatlaring ko'pchiligida inson huquqlari poymol bo'lmoqda. Freedom Housening [“Dunyoda erkinlik 2024” hisoboti](#) dunyodagi erkinlik darajasi ketma-ket 18 yildan beri kamayib borayotganini tasdiqlaydi. So'nggi o'n yillikda ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda siyosiy va fuqarolik huquqlarining ustuvorligi sezilarli kamaydi. Narendra Modi davrida Hindiston ham, afsuski, shunday mamlakatlar qatoriga kirdi. Bu kamayishni tezroq iqtisodiy o'sish uchun to'lanadigan badal desa bo'ladimi? Keng ma'noda olib qaralsa, umuman bunday emas. Agar resurslarga boy ba'zi mamlakatlarni, shuningdek, Gonkong va Singapurni hisobga olmasak, dunyoning barcha boy mamlakatlari liberal demokratiya hisoblanadi. Bu haqiqatan ham tasodifmi?

Shunga qaramay, ayrim kishilar, avvalgidek, demokratiya kambag'al mamlakatlar boyishi uchun eng yaxshi vosita emas, deyishi mumkin. Ular, misol tariqasida, Xitoyning so'nggi 40 yil davomidagi hayratlanarli o'sishini keltirishi mumkin. Lekin bu fakt ularning nuqtai nazarini quvvatlamaydi. 2019-yilda e'lon qilingan Daron Ajemo'g'li va boshqa mualliflarning [“Demokratiya iqtisodiy](#)

[o‘sishga sabab bo‘ladi](#)” nomli maqolasi demokratiyaning kelajakdagi jon boshiga YAIMga iqtisodiy va statistik jihatdan sezilarli darajada ijobiy ta’siri borligini tasdiqlaydi. Qayd etilishicha, “demokratiyalashuvdan keyingi 25 yil ichida davlatlar YAIM 20–25 foizga oshadi”. Qayd etib o‘tish lozimki, bu rivojlanishning erta bosqichidagi mamlakatlar uchun ham taalluqli.

2019-yil [Karl Henrik Knutsen](#) V-Dem instituti uchun yozgan tavsifnomasida qayd etilishicha, avtokratiyalarning qayd etgan natijalari o‘rtasidagi farq ancha kattaligi ekanligi aniqlagan. Ya’ni, avtokratlar yaxshi bo‘lgan vaqtda, ular haqiqatan ham ancha yaxshi bo‘lishi mumkin. Lekin ular yomon bo‘lganida haqiqiy dahshat bo‘ladi. Masalan, Stalin, Gitler, Pol Pot va Mao Szedun millionlab insonlarni o‘ldirdi. Balki bunga ular buni istashgani sabab bo‘lgandir, balki ular bunga befarqlik bilan qaragani tufayli shunday bo‘lgandir. Masala shundaki, avtokratiyada hukumat xalq oldida hisobdor bo‘lmaydi. Hisobdor bo‘lmagan hukumat esa istalgan ishni qilishi mumkin.

Tarixchi Timoti Snayder maqolasida “qattiqqo‘l rahbar boshqaruvi xomxayol” ekanini [tasdiqlaydi](#). Bu fikrning muhim g‘oya shundaki, „qattiqqo‘l rahbar“ sizning odamingiz bo‘lishi lozim. Lekin unday bo‘lmaydi. Demokratiya sharoitida saylangan vakillar saylovchilarni tinglaydi. Biz buni shunday bo‘lishi kerak bo‘lgan odatiy narsadek qabul qilamiz va diktator ham bizning oldimizda hisobdordek tasavvur qilamiz. Lekin sizning u uchun bergan ovozingiz, sizning ahamiyatsiz ekaningizni tasdiqlaydi. Masala shundaki, „qattiqqo‘l rahbar“ bizning oldimizda hisobdor emas. Bizni tahqirlashadi va biz bunga ko‘nikamiz. Aslida vaziyat bundan ham yomon bo‘ladi. Ehtimoliy monarx — fuqarolar farovonligi uchun mos odam emas. Uni deyarli har doim hokimiyat istagi boshqaradi. Agar u o‘zi qidirgan narsasiga ega chiqsa va telbaga aylansa, undan qanday qutulish mumkin? Qanday qilib unga qarshi bo‘lgan institutlarni saqlab qolish mumkin? Hokimiyat qo‘ldan-

qo'lgga o'tishini qanday boshqarish mumkin? Konstitutsion monarxiya ish berishi mumkinini bilamiz. Avtokrat, qonun ustuvorligi va mulk huquqi himoyasi zarur ekanini anglagani holda, Singapur kabi kichik mamlakatni yaxshi boshqarishi mumkinligini tarixdan ma'lum. Janubiy Koreya va Tayvanda tezkor rivojlanishning dastlabki yillari avtokratlar nazorati ostida o'tganini bilamiz. Shuningdek, biz Den Syaopin Xitoyda o'z hokimiyatidan salbiy yo'lda foydalanmagan yetakchi bo'lganini ham bilamiz. Ya'ni, xitoyliklar ta'kidlaydiganidek, sizda "[yaxshi imperator](#)" ham bo'lishi mumkin. Lekin, ko'p hollarda bo'lgani kabi, peshonaga "yomon"i yozilgan bo'ladi.

Demokratiya shunday ayanchli oqibatlarining oldini oladi, chunki uning o'zini to'g'irlab turuvchi ichki metodlari mavjud. Demokratiya sharoitida — ko'p mamlakatlarda bo'lgani kabi — nodemokratik fuqarolik, siyosiy va yuridik huquqlar yuzaga kelgan taqdirda ham, saylovlar vaziyatni o'zgartira oladi. Buning haqiqat ekani [Polshada](#) va [Turkiyada](#) o'z isbotini topdi. Saylovlar Hindistonda ham tiyib turuvchi omil hisoblanadi. Parlamentar tizimlarda parlament a'zolari rahbarga qarshi oyoqqa turishi mumkin. Bunga misol Buyuk Britaniya.

Demokratiya foydasiga keltiriladigan eng asosiy dalil — uning yaxshi boshqaruvni yaratishi emas, balki yomon boshqaruvning oldini olishidir. Bu esa, rahbarsizlik — hech qanday boshqaruv yo'qligini inobatga olmaganda, jamiyatda kuzatilishi mumkin bo'lgan eng yomon narsa. Huquqlar to'plami qanchalik to'la bo'lsa, cheklovlar ham shunchalik kuchli bo'ladi: o'shanda ochiq debatlar, norozilik bildirish erkinligi, erkin matbuot va mustaqil institutlar ham mavjud bo'ladi.

Demokratiya har doim nozik narsa bo'lgan. U shunisi bilan nozikki, ba'zi kishilar mustabid bo'lishni va juda ko'pchilikning ularga ishonishini istaydi. Agar demokratiya odamlarga ular istagan narsani — daxldorlik hissi, xavfsizlik, ular

qadrlaydigan boshqa narsalarni bera olmasa, mustabid tuzumning hokimiyat tepasiga kelishi ehtimoli yana oshadi. Yasha Munk o‘z kitobi (“[The Identity Trap](#)”)da ta’kidlaganidek, demokratiya tengsizlik va xilma-xillik yuqori bo‘lgan jamiyatlarda ayniqsa nozik bo‘ladi, bunda potensial tiranlarning shu ziddiyatlardan foydalanishga urinishi ham katta o‘rin tutadi. Darhaqiqat, Sharun Mukand va Deni Rodrik ta’kidlanganidek, bunday jamiyatlarda liberal demokratiya yaratish qiyin kechadi.

Ba’zi insonlar demokratiya yaqin tarixda mukammallasha boshladi degan fikrni yoqlashadi. Demokratiya yaqinda paydo bo‘la boshladi, degani uning qadri yo‘q ekanini anglatmaydi. Bu — demokratiya mukammal bo‘lmagan taqdirda ham, hukumat hisobdorligini va odamlarning ovoz berish huquqini ta’minlaydi. Bu biz uchun monarx va qirollarning har turli salbiy qiliqlariga chidashdan ko‘ra ancha yaxshi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Financial Times nashri. The inspiring resilience of democracy // <https://www.ft.com/content/529bce74-ca7c-4541-9dd0-a176fa5487f3>
2. Deni Rodrik. [The Political Economy of Liberal Democracy](#). London. 2020.
3. Sh.A. Saydullayev. Davlat huquq nazariyasi. T. Adolat, 2022.- 248 bet.
4. Исломов З.М. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Т.: Адолат, 2007. – 916 бет.
5. Yascha Mounk. [The Identity Trap](#). London. 2022.
6. Angel Austin. Demokratiya belgilari. Qo‘llanma. 2024.